

I sirlige rækker

Klædt i hvide kjoler med rødt skærf gik 30 unge kvinder gennem Københavns gader. Forrest gik Sif Obel (1895-1972) med Dannebrog, og lidt længere nede i rækkerne gik en anden ung kvinde med Dansk Kvindesamfunds fane. Bag de hvidklædte kvinder gik tre af kvindebevægelsens pionerer arm i arm: Matilde Bajer (1840-1934), Henni Forchhammer (1863-1955) og Jutta Bojsen-Møller (1837-1927). De udgjorde fortroppen i et optog på mellem 12.000 og 20.000 kvinder, der fulgte efter dem i rækker a fem. De mange kvinder var på gaden for at markere, at årtiers kamp for kvindelig valgret nu var slut.

Det var grundlovsdag, den 5. juni 1915. Kvindene marcherede fra Kastellet mod Amalienborg, hvor de ville overvære, at kongen underskrev den nye grundlov, der gjorde dem til fuldgyltige medlemmer af samfundet – på lige fod med mænd. Et optog, der siden er gået over i historien som en ikonisk fejring af den nye grundlov.

To grupper af kvinder glimrede dog ved deres fravær i optoget. Den ene var arbejderklassens kvinder, der i stedet fejrede grundloven og den nyvundne valgret sammen med deres mænd og børn i Søndermarken, hvor Socialdemokratiet holdt deres traditionelle grundlovsfest. Her var samlet mellem 25.000 og 30.000 mennesker med musik og madpakker. De fejrede, at ikke alene kvinderne,

Arbejderklassens kvinder gik ikke med i kvindetoget, men valgte i stedet Socialdemokratiets grundlovstog mod Søndermarken – anført af de rigsdagsmænd, der netop med deres underskrift på den nye grundlov havde været med til at sikre kvinderne stemmeret. || Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

men også tyende havde fået valget: en stor politisk sejr for både Socialdemokratiet og Københavns Tjenestepigeforening, der var anført af tjenestepige Marie Christensen (1871-1945). Arbejderbevægelsen gik i procession fra Højbro Plads til Søndermarken, men her er mændene i centrum for de fotografier og historier, der har overlevet til i dag.

Den anden gruppe af kvinder, der ikke gik med i kvindetoget, var Højres kvinder. Samfundets elite. De havde ikke rigtigt noget at fejre. Den nye grundlov var et politisk nederlag for Højre, og selv om de i sidste ende havde støttet kvindelig valgret, fratog grundloven dem en række politiske fordele og privilegier. Først og fremmest blev den privilegerede valgret afskaffet. Den havde givet de rigeste borgere to stemmer til Landstinget og dermed sikret det

konservative flertal og Højres regeringsmagt gennem de foregående årtier. Til gengæld havde Højre fået ændret på valgsystemet, men den indrømmelse var ikke nok til at få Højres kvinder på gaden.

Måske ønskede Højres kvinder heller ikke at deltage i noget så normoverskridende som en kvindemarch. Valgretstoget var organiseret i et bredt samarbejde mellem kvindesagsforeningerne, og for første gang i Danmark var det kvinder, der var både hovedorganisatorer og deltagere i en offentlig manifestation af det omfang.

Der var i samtiden en del skepsis over foretagendet – kunne kvinderne overhovedet organisere så stor en begivenhed og ikke mindst afvikle den i god ro og orden? Man var slet ikke vant til, at kvinder indtog det offentlige rum. Men indtage rummet, det ville de: Det fornemmede man nok allerede den 28. maj 1915, hvor organisatorerne bag valgtoget udsendte en opfordring til ”Danmarks kvinder” på tværs af alder, stand og politisk overbevisning om at deltage i begivenheden. Opfordringen blev gentaget og støttet med annoncer og artikler i landets aviser frem mod den 5. juni. En artikel i *Dagbladet København* satte ord på nogle af de dilemmaer, som begivenheden vakte – fx at der blandt nogle kvinder var modvilje mod at deltage i en offentlig begivenhed, og den politiske uenighed blandt kvinder om, hvorvidt valgretten overhovedet var ønskværdig – samtidig med at artiklen opfordrede kvinderne til alligevel at deltage i begivenheden:

”Det ligger vist ikke særligt for os danske kvinder at gå i demonstrationstog, men når toget nu engang er besluttet og vil finde sted, har vi alle en vis forpligtelse til at sørge for, at det ikke får en virkning modsat den tilsigtede, hvilket jo vil ske, hvis det kun vinder ringe tilslutning. Selv om en eller

anden måske finder det mindre tiltalende at slutte op i rækkerne, bør denne ulyst overvindes, bl.a. af den grund, at jo større og mere imponerende toget bliver, vil den hele demonstration bidrage til at lukke øjnene op for valgrettens betydning på alle de kvinder, der endnu forholder sig ligegyldigt til den. Deri turde måske den største betydning ligge. Thi så meget kan vi vel alle være enige om, at har vi fået valgretten, skal den også bruges. Det modsatte ville være at skyde et ansvar fra sig”.

Med op mod 20.000 kvinder i optoget blev det betragtet som en overvældende succes. Det samme gjorde den måde, optoget blev afviklet på. Skeptikerne havde tvivlet på, om kvinderne kunne finde ud af at gå i rækker og lave et organiseret optog – de havde jo ikke været soldater – og ordensmagten havde været noget bekymret ved udsigten til at skulle holde styr på så mange kvinder i samlet flok. For at sikre den gode ro og orden blev en gruppe unge gymnastiklærerinder fra de kvindelige gymnastikforeninger udnævnt som ordensmarschaller, og optoget blev afviklet fuldstændig punktligt og i snorlige i rækker a fem. Da optoget nåede Amalienborg Slotsplads, gik delegationen og fortroppen af unge, hvidklædte og fanebærende kvinder en runde, hvorefter de tog opstilling foran kongens palæ. Slotspladsen blev langsomt fyldt af de festklædte kvinder, der marcherede ind i lange baner.

Valgretstoget var en markering af, at kvinderne påskønnede og værdsatte de politiske rettigheder, som de nu fik. Samtidig var det vigtigt for kvinderne, at valgretstoget *ikke* blev set som et takketog. Man skulle ikke takke for en rettighed, der naturligt tilkom en, og som man burde have fået for længst. På slotspladsen overrakte Matilde Bajer, Henni Forchhammer og Jutta Bojsen-Møller en adresse,

Dansk Kvindesamfunds fane havde en central placering i kvindetoget, lige bag Dannebrog. Faktisk havde Dansk Kvindesamfund ikke spillet en helt så central rolle i kampen for kvindelig valgret, som fanens placering antyder. De havde først skrevet kvindens politiske ligestilling ind i deres formålsparagraf i 1906, hvor kravet reelt var blevet ukontroversielt og kvinders kommunale valgret var lige om hjørnet. Ikke desto mindre er det lykkedes Dansk Kvindesamfund at vinde historien om 1915-grundloven.
|| Arnold Mikkelsen/
Nationalmuseet

altså et telegram eller en hilsen, til kong Christian 10. (1870-1947). Adressen startede med ordene:

”På denne for os så betydningsfulde dag, da danske kvinders politiske valgret er en fuldbyrdet kendsgerning, har vi som talsmænd for tusinder af kvinder ønsket at udtale for Danmarks regering og Rigsdag vor glæde over den politiske borgerret, som den nye grundlov giver kvinderne”.

Gyrithe Lemche (1866-1945) understregede i en samtidig artikel i Dansk Kvindesamfunds blad, *Kvinden og Samfundet*, at ordet ”tak” bevidst ikke blev brugt, hverken i adressen eller i opfordringen til kvinderne om at gå med i valgretstoget. 24 år senere medgav hun i sin bog om Dansk Kvindesamfunds historie, at toget alligevel fik et præg af takketog. Det holdt hende dog ikke tilbage fra at sammenligne det med et andet folketog med en mere protesterende karakter, nemlig det, der i 1848 gik til Christiansborg for at få Frederik 7. (1808-1863) til at give den frie forfatning.

Da kongen havde underskrevet den nye grundlov, modtog han adressen fra kvinderne med ordene:

”Jeg nærer fuld tillid til, at kvinderne ved den af alle partierne på Rigsdagen vedtagne grundlov vil gøre god fyldest sideordnet med manden. Eksempler i den retning haves jo allerede i det kommunale liv og i menighedsrådene, men på ét sted kan kvinden ikke undværes, og det er i hjemmene. Her kan kvindens indflydelse ikke erstattes, thi gennem barnets kærlighed til hjemmet vækkes kærligheden til vort fælles hjem: Danmark”.

Kvindernes politiske deltagelse var altså stadig under forudsætning af, at de passede deres primære pligter i hjemmet. Herefter fortsatte valgretstoget fra Amalienborg til Rigsdagen, dvs. Folketinget og Landstinget. Her blev kvinderne modtaget af Rigsdagens medlemmer og takket af Folketingets formand. Om aftenen holdt de en stor fest i Grundtvigs Hus i Studiestræde, hvor gæster fra Norge, Sverige, England og Ungarn deltog.

Kvindernes valgretstog står tilbage som den hovedbegivenhed, der markerede den nye grundlov i 1915. De ikoniske hvidklædte kvinder med Dannebrog og Dansk Kvindesamfunds fane er blevet billedet på 1915-grundloven – og medvirkende til, at vi husker den som kvindernes grundlov.

Men helt så ”enkelt” var det måske ikke. Når vi kigger grundigere efter, var der meget andet på spil i 1915-grundloven end blot spørgsmålet om kvindelig valgret. Det afspejler fraværet af Højre og Socialdemokratiets kvinder i valgretstoget. Valgretten og præmisserne for at deltage i det politiske liv var også blevet ændret på andre områder, der betød, at det ikke var hele det politiske spektrum, der betragtede grundloven som en stor sejr.

I denne bog skal vi se på, hvordan kampen for kvindelig valgret flettede sig ind i tidens store spørgsmål. Derigennem vil det blive tydeligt, at 1915-grundloven ikke ”bare” var et spørgsmål om kvinders rettigheder og stilling i samfundet. Bogen starter med den første grundlov fra 1849 og følger de diskussioner, der fulgte efter den, om hvordan selve demokratiet skulle indrettes, og hvad samfundets og medborgerens opgaver var. Derigennem fortæller den også historien om, hvordan de samfundsgrupper, der ikke fik valgret i 1849, gradvist er blevet inkluderet i det danske demokrati – og historien om, hvordan 1915-grundloven blev til

Næste opslag:
I 1908 blev kvinderne tildelt kommunal stemmeret, og ca. halvdelen af kvinderne gjorde brug af den ved kommunalvalgene i 1909 og 1913. Dansk Kvindesamfund mindede om kvindernes ”pligt” til at stemme ved valget med noget så moderne som en bilreklame.
|| **Det Kgl. Bibliotek**

kvindernes grundlov, selv om den handlede om meget andet.

Et politisk vovestykke

Grundlovsændringen i 1915 ligestillede danske kvinder og mænd – i hvert fald politisk. Det var en slags kulmination på en periode, hvor der inden for kort tid skete mange store ændringer i den politiske verden.

Da grundloven i 1915 blev underskrevet, var det kun 66 år siden, Junigrundloven i 1849 havde givet mænd ret til at stemme og blive valgt til Folketing og Landsting. Junigrundloven markerede overgangen fra enevældigt til konstitutionelt monarki, og den introducerede en form for demokrati i Danmark. Det var dog langt fra alle mænd, der fik politiske rettigheder. Du blev bl.a. sat uden for døren, hvis du var straffet, var under 30 år, ikke havde indfødsret, var i privat tjenesteforhold uden at have egen husstand, havde modtaget fattighjælp uden at betale den tilbage, ikke havde rådighed over eget bo, eller hvis du ikke havde haft fast bopæl i et år det sted, hvor du skulle stemme.

Junigrundlovens krav til den politiske medborger udelukkede altså en lang række danskere – og de er siden blevet kendt som de syv f'er: fruentimmerne, folkeholdene, de fattige, fallenterne, forbryderne, 'fjolserne' og de fremmede.

Historien om demokratiseringen i Danmark er ikke bare historien om den første grundlov. Det er historien om den proces, der ledte frem til det, vi i dag betragter som et fuldt demokrati, og om, hvordan de syv f'er gradvist blev inkluderet i det politiske medborgerskab. Det er en historie, der viser, at det tog lang tid at inkludere nogle af grupperne, og om at alle heller ikke er inkluderet i dag. 1915-grundloven var det første vigtige skridt